

УДК 343.13

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАННЯ ПРО ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Марк МАКАРОВ,
кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

SUMMARY

Some aspects of the consideration of the application by the investigating judge of the parties of criminal proceedings on the temporary access to the things and documents. Offers pertaining improvement of the Criminal Procedure Code provisions within the context of the research subject have been defined and substantiated.

Key words: application, party to the criminal proceedings, temporary access to things and documents, consideration, investigating judge.

АНОТАЦІЯ

Досліджено деякі аспекти розгляду слідчим суддею клопотання сторін кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів. Сформульовано й обґрунтовано пропозиції стосовно вдосконалення норм кримінального процесуального кодексу України в контексті предмета дослідження.

Ключові слова: клопотання, сторони кримінального провадження, тимчасовий доступ до речей і документів, розгляд, слідчий суддя.

Постановка проблеми. Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 131 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) одним із заходів забезпечення кримінального провадження є тимчасовий доступ до речей і документів, застосування якого регламентовано главою 15 кодексу. Цей захід полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та в разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Стан дослідження. Проблематику порядку тимчасового доступу до тих чи інших речей і документів розглядали С. Андрусенко, І. Гловюк, О. Гумін, М. Климчук, Б. Куспись, В. Люліч, О. Остапенко, В. Сліпченко, Н. Сотник, Г. Філоненко, В. Фінагєєв, І. Цюприк, С. Чернявський, С. Шульгін та інші науковці.

Метою статті є висвітлення деяких недостатньо досліджених і дискусійних питань розгляду слідчим суддею клопотання сторін кримінального провадження про застосування цього заходу.

Згідно зі ст. 160 КПК України сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятками, вказаними в ст. 161. Слідчий має право звернутися з таким клопотанням за погодженням із прокурором.

У цьому клопотанні зазначено: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі й документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі й документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному про-

вадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

У КПК України не визначено, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів подано стороною кримінального провадження без додержання вимог ст. 160 КПК України.

Відповідь на це питання надана в п. 10 інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 [1, с. 174–184]. Роз'яснено, що в разі невідповідності клопотання про застосування тимчасового доступу до речей і документів вимогам ч. 2 ст. 160 КПК України слідчий суддя вправі повернути його прокурору для усунення недоліків.

Потрібно звернути увагу на те, що в ст. 160 КПК України відсутнє положення про обов'язок сторони кримінального провадження, яка подає на розгляд слідчого судді клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, додати до нього копії матеріалів, якими вона обґрунтовує свої доводи. Про те, що такі матеріали мають долучатися до цього клопотання, вказано в п. 7 зазначеного інформаційного листа.

Вказані прогалини в правовому регулюванні необхідно усунути. На нашу думку, ст. 163 КПК України треба доповнити нормою про постановлення слідчим суддею ухвали про повернення стороні кримінального провадження

клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, якщо воно подано без додержання вимог ст. 160 цього кодексу. Також доцільно доповнити ст. 160 КПК України положенням, що до такого клопотання ця сторона зобов'язана додати копії матеріалів, якими вона обґрунтовує свої доводи.

У юридичній літературі наголошується на тому, що на розгляд слідчого судді не повинні «...подаватися клопотання про доступ та вилучення речей, які можуть бути речовими доказами, оскільки це фактично зумовлює підміну слідчих дій заходами забезпечення кримінального провадження, що є неприпустимим» [2, с. 115].

Це категоричне твердження викликає заперечення. Сторона обвинувачення вправі подати на розгляд слідчого судді клопотання про тимчасовий доступ і вилучення речей, які можуть бути речовими доказами, якщо немає фактичних підстав для проведення обшуку з метою їх відшукування. Якщо ж речовий доказ знаходиться в потенційного підозрюваного, то в такому випадку, як відмічає Б. Куспись, його не варто вилучати в порядку тимчасового доступу, а треба проводити обшук [3, с. 192].

У ч. 1 ст. 163 КПК України вказано, що після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі документи, за винятком випадку, встановленого ч. 2 цієї статті.

Необхідно зазначити, що в ч. 1 ст. 163 КПК України не передбачено строк, протягом якого слідчий суддя повинен викликати особу, у володінні якої знаходяться речі й документи, а лише вказано на необхідність здійснити цей виклик після отримання клопотання. Ми поділяємо думку О. Шило стосовно того, що оцінний характер такого положення не сприяє вирішенню завдань цього заходу забезпечення кримінального провадження [4, с. 357]. У ч. 1 ст. 163 КПК України доцільно визначити, що негайно після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя здійснює виклик особи, у володінні якої вони знаходяться.

Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться (ч. 2 ст. 163 КПК України).

Це положення вимагає наявності доказів того, що є реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. Реальність цієї загрози є оцінним поняттям, що ускладнює застосування ч. 2 ст. 163 КПК України. І. Гловюк слушно відмічає, що в цій нормі закладено надто високий стандарт доказування для прийняття цього рішення, зокрема розумну підозру про можливість зміни або знищення речей чи документів, що дозволяло б приймати рішення про розгляд клопотання без виклику особи, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, аналізуючи її статус у кримінальному провадженні або взаємовідносини із суб'єктами кримінального провадження, і не зобов'язувало б суб'єкта подання клопотання надавати достатню сукупність доказів про наявність реальної загрози» [5, с. 53–54].

У ч. 4 ст. 163 КПК України зазначено, що слідчий суддя розглядає клопотання за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні

якої знаходяться речі й документи, крім випадків, передбачених ч. 2 цієї статті. Неприбуття за судовим викликом цієї особи без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

Зі змісту цієї норми постає запитання про те, яке рішення має прийняти слідчий суддя, якщо ця особа повідомить слідчого суддю про поважність причин її неприбуття за судовим викликом і надішле до суду документи, які це підтверджують. Вважаємо, у такому випадку слідчий суддя має відкласти розгляд клопотання до явки цієї особи. Однак це призведе до відстрочення прийняття рішення про тимчасовий доступ до речей і документів, що є небажаним з огляду на необхідність оперативного застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Враховуючи викладене, вважаємо доцільним виключити з другого речення ч. 4 ст. 164 КПК України слова «без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття».

Законодавець не визначив у ч. 4 ст. 163 КПК України строк, протягом якого слідчий суддя повинен розглянути клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів. Якими повинні бути часові межі такого розгляду, роз'яснено в п. 8 вищевказаного інформаційного листа. Слідчий суддя має розглянути клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтовує в ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання.

Строк, протягом якого слідчий суддя повинен розглянути клопотання сторони кримінального провадження про тимчасовий доступ до речей і документів, необхідно закріпити в ст. 163 КПК України. Ми поділяємо пропозицію Л. Удалової, Д. Савицького, В. Рожкової, Т. Ільєвої про доповнення цієї статті нормою, яка за змістом має бути аналогічна наведеному роз'ясненню [6, с. 70].

Деякі науковці пропонують встановити інший строк, а саме доповнити ст. 163 КПК України положенням про те, «...що розгляд клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей і документів не повинен перевищувати 24 годин із моменту його надходження до слідчого судді. Такий термін сприятиме швидкому проведенню досудового розслідування та зведе до мінімуму можливість знищення речей чи документів, які мають значення для провадження» [7, с. 141].

На нашу думку, є недоречним встановлення єдиного строку, протягом якого слідчий суддя має розглянути це клопотання, оскільки законодавцем встановлено два порядки його розгляду залежно від того, здійснюється чи ні судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі й документи. Саме тому в ст. 163 КПК України необхідно передбачити два строки такого розгляду.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи: 1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 2) самі по собі або в сукупності з іншими речами й документами кримінального провадження, у зв'язку з якими подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (ч. 5 ст. 163 КПК України).

Згідно із ч. 6 ст. 163 КПК України слідчий суддя має постановити ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених ч. 5 цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за їх допомогою.

Слідчий суддя може встановити ці обставини, ознайомившись із копіями матеріалів, долучених стороною кримінального провадження до клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, якими вона обґрунтовує свої доводи. Оскільки відповідно до ч. 4 ст. 163 КПК України це клопотання розглядається за участю сторони кримінального провадження, яка його подала, та особи, у володінні якої знаходяться речі й документи, крім випадків, передбачених ч. 2 цієї статті, слідчий суддя може їх заслухати.

Висновки. На наше переконання, доцільно розширити повноваження слідчого судді під час дослідження обставин, необхідних для прийняття рішення про тимчасовий доступ до речей і документів. Потрібно зазначити, що під час розгляду клопотань про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, застосування запобіжного заходу слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали.

Треба погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою, що таке право потрібно надати слідчому судді під час вирішення питання про застосування будь-якого заходу забезпечення кримінального провадження [8, с. 102; 9, с. 183]. Вважаємо, що ст. 163 КПК України необхідно доповнити нормою про те, що під час розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя має право за клопотанням сторін заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для прийняття рішення про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Список використаної літератури:

1. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забез-

печення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223-558/0/4-13 // Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи / відп. ред. В. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 174–184.

2. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно-правові та криміналістичні основи : [наук.-практ. посіб.] / ред. кол. : І. Козьяков, В. Мальяренко, Г. Середа, Є. Скулиш, О. Ярмиш. – К. : Національна академія прокуратури України, 2014. – 750 с.

3. Куспись Б. Мета тимчасового доступу до речей та документів як заходу забезпечення кримінального провадження / Б. Куспись // Право і суспільство. – 2014. – № 6-1. – С. 189–193.

4. Шило О. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження з метою забезпечення доказів / О. Шило // Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6–7 грудня 2012 р.). – Х. : Видавець Строков Д.В., 2013. – С. 356–368.

5. Гловюк І. Розгляд слідчим суддею клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів / І. Гловюк // Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.). – К. : Хай-Тек Прес, 2013. – С. 52–56.

6. Удалова Л. Функція судового контролю у кримінальному процесі : [монографія] / Л. Удалова, Д. Савицький, В. Рожнова, Т. Ільєва. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 176 с.

7. Шульгін С. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми законодавчого регулювання та практичного застосування / С. Шульгін // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 6. – С. 140–143.

8. Гловюк І. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею / І. Гловюк // Право України. – 2014. – № 10. – С. 97–104.

9. Говорун Д. Активність слідчого судді у застосування заходів забезпечення кримінального провадження як засіб реалізації принципу публічності / Д. Говорун // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 179–184.